

KÜZDELMES ÉLET

- Király István önéletrajza (1882-től 1922-ig¹) -
(I. rész)

GYERMEKÉVEIM

Kézdicsomortánban (1882–1892)

1882. december 4-én születtem Kézdicsomortánban, Háromszék megyei kis községben, ahol édesapám az 1872. évtől kezdve 1892-ig, nyugalomba vonulásáig, tanító volt. Megelőzőleg tanított Altorjában, szülőfalujában, Kézdipolyánban (most Kézdiszentkereszt), Csikszentgyörgyön és Nagykászonban.

Amikor Csomortánban még nem volt iskola, az írni-olvasni tudó fiatal gazdaemberek tanították a gyermekeket írni, olvasni, október 1-től

március hó 12-ig, szóval abban az időben, amikor a mezőn nem volt sok tennivaló. Azok, akik többet akartak tudni, Esztelnekre jártak át iskolába. Amikor édesapám elfoglalta állását mint községi iskolai tanító – évi 300 Ft fizetéssel –, nagyon kevés volt az írni-olvasni tudó ember. Hogy ezt megszüntesse, minden felsőbb rendelkezés nélkül, télen esti tanfolyamokat tartott. Az iskolaépületben volt a lakásunk is. Nekem, mint ötéves gyermeknek, feltűnt, hogy minden este felnőtt bácsik és nénik járnak az iskolába. Ezt több éven át csinálta, és úgyszólván megszüntette az analfabetizmust.

Ahogy édesapám idekerült, a község gyermekeinek nem kellett többé átjárni Esztelnekre, most máshonnan jártak ide átlag tíz-tizenötön, leginkább azok, akik gimnáziumba

1 A kézirat teljes szövege egészen az 1964-es évig tartalmazza a szerző életét, ebből a *Székelyföldben* csak az 1922-ig tartó részt adjuk közre.

akartak menni. Mindezt mint gyermek láttam, és mélyen bevésődtek a szívembe, lelkembe. Azt is láttam, hogy édesapámat mindenki mennyire szereti, így már mint gyermek elhatároztam, hogy Isten segítségével én is tanító leszek.

A nyári hónapokat kivéve gyermekéveimet tízéves koromig Csomor-tánban töltöttem. Gyenge, beteges, de virgonc voltam. Az elemi iskola négy osztályát itt végeztem. A világon minden érdekelt. Szerettem táncolni, már négyéves koromban négy krajcárral a zsebemben elszöktem a táncba, és ott a négy krajcárt a cigányok előtt az asztalra csaptam, és akkor mindenki félreállott, és én egyedül táncoltam. A szegény gyerekek legtöbbször disznóbőr bocskorban jártak, nagyon tetszett ez nekem. Muszáj volt édesapámnak nekem is ilyet csináltatni, és büszkén jártam-keltem benne.

Édesapám sokszor beszélt az ő gyermekkoráról, különösen igen sokat a '48-as időkről, amikor ő negyedik gimnazista volt Kézdikantában. Jó tanuló volt, versenyben volt egy torjai nemes fiúval, akit Mikének hívtak. Mindig négylovas kocsin járt hazulról az iskolába. Nagyon haragudott édesapámra, mert nem tudta legyőzni. Bosszúját kitöltötte rajta akkor, amikor 1849-ben az orosz beavatkozásról beszéltek léptenyomon. A székelységet újabb felkelésre szólították fel, sőt a sorozóbizottságok az iskolákat is felkeresték, és a tanulók közül a nagyobbakat és alkalmasakat be is sorozták. Édesapám éppen akkor váltólázban szenvedett – ez abban az időben „divatos” betegség volt –, és a sorozóbizottság, ámbár 16 éves volt, alkalmatlannak találta, ami őt rettenetesen bántotta. Az egész negyedik osztályból csak őt nem vették be. Vetélytársa, Mike gögösen csúfolta, s amikor a besorozottakat hazabocsátották, hogy a szülőktől elbúcsúzzanak, távozáskor Mike a kocsijára felülvén, az ostorával édesapámnak az arcába vágott, a vér azonnal ellepte, bal arcán mély sebet okozott az ostor. Édesapám lesújtva ment haza falujába, ahol az édesapja abban az időben községi bíró volt, és az ő udvarán folyt a sorozás, és az alkalmasakat azonnal vitték kiképzésre. Az oroszok nemsokára beözönlöttek az Ojtozi-szoroson, és a Székelyföld is csatatérré változott. Ezek mind megmaradtak az emlékezetemben.

Édesapám nagyon szerette a lovat. Éppen ezért állandóan tartott. Emlékszem, volt két szép, tüzesvérű barna lova, amelyek félénkek voltak, s ez édesapámnak szinte az életébe is került. Egy alkalommal,

csütörtöki napon, amikor a kézdivásárhelyi hetipiac miatt az iskolában heti szünet volt, ő is kora reggel elindult Imre bátyámmal a vásárba. Az ősöktől megmaradt szokás szerint a községből kivezető utaknál a faluvégen úgynevezett tanorok kapuk voltak, amelyek éjszákára le voltak zárva, azokat csak virradatkor nyitotta ki az éjjeliőr. Amikor édesapám odaért, a kapu zárva volt. Leszállt, hogy kinyissa a kaput. Amikor éppen kinyitotta, egy pár disznó elszaladt a kapu előtt, a lovak megijedtek, szaladni kezdtek, édesapám fel akart ugrani a szekérre, hogy a gyeplőt megfogja, jobban mondva azt már fogta, de a lépcsőről lesiklott a lába, beesett a lovak közé. A gyeplő a kezében, és a rohanó lovak maguk után húzták, s minden ugrólépésnél mellette rúgták, és így addig hurcolták, amíg elalélt, a gyeplő kiesett a kezéből, és félholtan a szántóföldeken maradt, mert árkon-bokron rohantak a lovak. Bátyám a szekér saroglyájában aludt, mert mint mondtam, korán volt. A szekér összetört, a saroglya leszakadt, és a bátyám, aki már nyolcéves volt, azt maga után húzva hazajött, és ekkor tudtuk meg, hogy mi történt édesapámmal. Édesanyám nyomban embereket küldött a felkeresésére. Csak késő délután találtak rá a távoli szomszéd község határában, ahonnan hordágyon szállították haza. Hetekbe telt, amíg felgyógyult. Természetesen a lovakat, amint megtalálták, azonnal eladták.

Édesanyám nagyon jószívű asszony volt, úgyszintén jószívű volt édesapám is. Házunkat szegény alamizsna nélkül nem hagyta el. Egy zimankós téli este, karácsony előtt néhány nappal, iszonyú hófúvásos időben, úgy hat óra tájban éppen vacsoránál ültünk, amikor halk kopogás hallatszott az ajtón, és a „szabad” szóra egy torzonborz szakállas öregember lépett be, akinek a lába posztódarabokba volt bugyolálva, és szállást kért éjszákára. Édesapám maga vezette az asztalhoz az idegent, édesanyám pedig vacsorát adott neki. Mi, gyermekek, Imre bátyám, Feri öcsém és én félrehúzódva, szánakozva néztük és figyeltük az idegent, aki a meleg vacsorát mohó étvággyal fogyasztotta el. Vacsora végével beszélgetni kezdtek, s a végén a vándor felfedte magát. Ő volt az a bizonyos Mike, a versenytárs az iskolában, s aki az elválásnál az édesapám arcába vágott az ostorral, amelynek nyomát egész életén át hordta, s hogy a forradást valahogy eltüntesse, ott, azon a részen oldalszakállt növesztett a fültől a bajuszig. Édesapám ezt nem hánytorgatta, elmeséltette a szegény vándorral élete történetét. Amikor bevitték katonának, nemsokára jött a kökösi hídnál

a nagy ütközet az oroszokkal, amely csatában Gábor Áron is elesett. Ő fogságba került, onnan csak évek múlva került haza. Nem tanulhatott tovább, otthon maradt, gazdálkodott, de könnyelmű életet élt, a vagyon elúszott, és most csavargó koldus. Amíg vagyona volt, lenézett, senkinek tartott mindenkit, nem szerette senki, és most viseli megérdemelt sorsát.

Figyelmesen hallgattuk elbeszélését. Édesanyám fekvőhelyet rendezett neki, mindnyájan lefeküdtünk és elaludtunk. Korán reggel a vándor felkelt, édesapám adott neki egy pár csizmát és nadrágot, édesanyám pedig jól felpakolta étellel. Elment, de hogy aztán mi történt vele, nem tudjuk, nem hallottunk semmit felőle.

A nyári szünetet édesapám szülőfalujában, Kézdiszentkereszten töltöttük, ahol édesapáméknak saját házuk és kis birtokuk volt. Nyugdíjba vonulása után végleg ide költöztünk, és ekkor még gazdagabb tapasztalatokat szereztem. Ekkor édesapám a birtokán gazdálkodott, és mintagazda volt. Ő vezette be a lencsésárpa termelését, amely a búzánál is jövedelmezőbb volt. A munkásokkal nagyon emberségesen bánt, mindenkinek végzett munkája után fizette a napszámot. Az aratóknak, akik akkor még sarlóval arattak, 50-60 krajcárt adott, ami akkor nagy pénz volt, 3 kg marhahús árának felelt meg. A kaszások két forintot és ötszöri étkezést kaptak. A munkások kiskorú gyermekeit édesanyám odahaza gondozta, és ellátta őket is étellel. Ezzel úgyszólván megszervezte a vándor napköziotthont. Ezt az eljárást átvették a többi jóérezésű gazdák is.

Mindezeket szükségesnek tartottam elmondani, mielőtt az önéletrajzommal foglalkozni kezdenék, amely valójában csak ott kezdődik, amikor a szülői házat továbbtanulás céljából elhagytam.

Édesapám nyugdíjba vonulása arra az időre esik, amikor az elemi iskola negyedik osztályát elvégeztem. Ekkor, amint említettem, végleg hazaköltöztünk Polyánba, mai nevén Kézdiszentkereszt. Rábészéltem édesapámat, hogy vegyen újból lovakat, amibe csak nehezen ment bele, mert édesanyám nagyon ellenezte.

Kézdikantában (1892. 09. 01. – 1897. 06. 15.)

1892 szeptemberében édesapám beíratott a kézdikantai gimnáziumba. Szállásra az internátusba adott, amely egyúttal szeminárium is volt. A koszt és a lakásdíj havi húsz forint volt – a korona csak 1896-ban

jött be. Ez az összeg most csekélységnek tűnik, de akkor nagy pénz volt. A gimnázium csak négyosztályos volt. A negyedik osztályosok már uraknak érezték magukat, az első osztályosokat fikáknak kezelték, és ha tehettek, küldöncnek is felhasználták őket. Velem is megpróbálkoztak, de nem sokra mentek, mert édesapámtól azt tanultam: légy mindenkiel szemben tisztességtudó, engedelmes, de ne légy meghunyászkodó, szolgálalkú.

Az első kísérletük még sikerült a Veni Sancte előtti napon. Az intézettel majdnem szemben volt egy kis üzlet, mindenféle apróságot árultak benne. A tulajdonosa fél szemére vak volt, és a diákok Vak Antinak csúfolták, de én ezt nem tudtam. Az egyik negyedikes megfogott, és azt mondta, menj abba a boltba, és hozz tíz krajcárért cukorkát, de úgy mondd: kérek szépen 10 krajcárért Vak Anti cukrot. Én gyanútlanul elmentem, és az utasításnak megfelelően kértem a cukorkát. Erre ő nem szólt semmit, csak szép csendesesen becsukta az ajtót, amit nem vettem észre. Kezébe vett egy seprűt, és ütlegelni kezdett velem, ilyen szavak kíséretében: nesze, Vak Anti cukor, és addig vert, amíg sikerült az ajtót kinyitnom és elszaladnom. A beküldöm és a többiek, akik velem voltak, a szó teljes értelmében röhögtek, hogy sikerült engem vízre vinniük. Mérgemben sírtam, de a kölcsönt hamarosan visszaadtam. Felmentünk a szobánkba, amely az emeleten volt, és az illető rám parancsolt, hogy a cipőjét takarítsam ki, és a cipőket nyomban a kezembe adta. Én nem szóltam semmit, az ablakhoz léptem, kinyitottam az ablakot, és a cipőket kidobtam, mondván, hogy kitakarítottam. Erre meg akart verni, de kiszaladtam a folyosóra, ahol szinte összeütköztem Wittmann igazgató úrral, aki megkérdezte: hová szaladsz? Azt feleltem, egy fiú meg akar verni, mert a cipőjét kitakarítottam az ablakon. Megmutattam, hogy kiről van szó. Az igazgató a fiút megdorgálta, mert szolgának akart tenni, engem pedig azért, mert kidobtam a cipőket az ablakon. Ezzel megszűnt a rajtam való uralkodás.

Édesapám jól tudott latinul, mert annak idején latin iskolában tanultak. Mielőtt beíratott a gimnáziumba, odahaza megtanított latinul olvasni, hogy megkönnyítse tanulásomat. Nem így történt. Egy fiatal, kezdő latin tanárom, Mártonyi Lukács, amikor magyarázni kezdte, hogy a „c” mikor hangzik „k”-nak, én mondtam, hogy ezt már tudom. Erre ő pofon vágott, és azt mondta: fogd be a szádat! Hát én be is

fogtam, mert ezzel a latint úgy megutáltam, hogy éppen csak annyit tanultam, hogy ne bukjam meg. A tanárra jó érzéssel még gondolni sem tudtam.

Az első osztályt közepes eredménnyel végeztem. Az internátusi koszttal nem voltam elégedett, így a következő tanévben már más szállásra mentem. Szállásadóm Szabó Antal kántortanító volt, aki a gimnáziumban az éneket tanította. Kilencen voltunk ezen a szálláson. Én egyedül második osztályos, a többiek harmadik vagy negyedik osztályosok voltak. A kántor úr nem sokat törődött velünk, úgyszólván nem volt házirend, mindenki akkor tanult – ha tanult –, amikor akart. Hát így egyikünk sem erőltette meg magát, sokat játszottunk. Amikor tehettük, kimentünk a katonai lőtérrre, és ott a céltáblák mögötti dombból Mannlicher-golyókat ástunk ki. A golyókból az ágy alatt gyertyalánggal kiolvasztottuk az ólmot, amiből buzogányokat öntötünk. Télen a buzogányokkal harcot vívtunk a jégpályán a csizmadia- és cipészinasokkal, akiket csiszlikeknek neveztünk. Mindez a tanulás rovására ment, és az eredmény gyalázatos lett. Mind a kilencen osztályismétlésre buktunk.

Itt megemlítem, hogy Imre bátyám nem akart tanulni, mintha érezte volna, hogy nem lesz rá szüksége, és a második gimnáziumból kimaradt – nem sokra rá, 1893 őszén hirtelen meghalt. Halála nagyon lesújtott, de nem térített észre, nem tanultam, és amint mondtam, bukás lett a vége. Édesapám nagyon el volt keseredve. A következő évre más szállásra vitt, ahol a szállásadó gazda igen erélyes volt, aminek következménye lett, hogy a második osztályt, mint ismétlő, sikeresen elvégeztem.

A harmadik osztályba ugyanazon szállásra vitt édesapám. Itt már fizikát is tanultunk. Az igazgató, Hassák Vidor tanította a fizikát, aki beszélt arról, hogy a technika gyors fejlődése arra enged következtetni, hogy hamarosan megoldják a repülés problémáját. Említette, hogy egy kolozsvári egyetemi tanár, szentkatolnai születésű székelly ember, már tüzetesen foglalkozik ezzel a problémával, sőt már konstruált is egy gépet, amellyel sikerült a földről egy-két méterre felemelkednie. Én ezt az elbeszélést nagyon figyeltem. Eszembe jutott Daedalus és Ikarus repülési kísérlete, nyomban elhatároztam magamban, hogy én is megpróbálom. Készítek egy repülőalkalmatosságot, és repülni fogok. Az elgondolást tett követte. Mivel közeledett a tél, a télikabátom már nálam volt. Ezzel próbáltam megvalósítani elgondolásomat. A télika-

bátot mogyorófaágakkal kifeszítettem, az ágakat spárgával a kabáthoz erősítettem, az egész úgy nézett ki, mint egy denevérszárny. Az így elkészített szárnyba belebújtam, a kezeimet a kabát ujjába dugva, a kabát többi részét pedig spárgával a lábaimhoz erősítettem. Így felöltözve a fiúk nagy kíváncsiságától kísérve felmásztam a csűr felső padlására, és onnan kiterjesztett kezekkel és lábakkal leugrottam az úgynevezett odorba. A levegő belekapaszkodott a kifeszített szárnyakba, és engem pillanatokig fenn is tartott. Kapálásokkal még előre is mentem, és orral beleütköztem a csűr oldalfalába, ahonnan hanyatt visszaestem az odorba. Természetesen jól összetörtem magam, betörtem az orromat, és napokig nyomtam az ágyat. Amikor az igazgató megtudta betegségem okát, meglátogatott, és buzdított a fizika alapos tanulására. Ezzel megalapoztam a fizikából elért eredményemet.

A tavaszi jégolvadást felhasználtuk arra, hogy a Torja vizén úszó jégtáblákra öten-hatan felálltunk, és felfedező útra indultunk. Egy alkalommal sokan álltunk rá egy ilyen úszó jégtáblára, a jég eltört, és mi nyakig a hideg vízbe estünk. Ahelyett, hogy hazamentünk volna, egy másik jégtáblán tovább úszkáltunk, és a vizes ruha ránk fagyott. Nálam ennek súlyos következménye lett, tüdőgyulladást kaptam, kórházba kerültem, és három hétig nyomtam a kórházi ágyat, alig sikerült megmenteni az életemet.

Erre az időre esett az ezredéves, millenniumi kiállítás, amely alkalomra az intézet iskolai ünnepélyt rendezett. Ezt megelőzőleg próbaszaválásokat is rendeztek, hogy az ünnepélyen a legjobb szaválók szerepeljenek. Én is jelentkeztem. Szépen szavaltam, bizonyos oknál fogva mégsem jelöltek engemet. Emlékszem, az egyik költeménynek a címe *Tíz szobor* volt, írója Pósa Lajos. A király, hogy a 13 aradi vértanúért a nemzetet kiengesztelje, tíz szobrot ajándékozott a nemzetnek. Ma már csak a vers refrénje jut eszembe, amely így hangzott: „Nekem csak egy fáj, királyom:/ Nem tíz kellett volna, hanem tizenhárom!” Ennek a versnek volt a legnagyobb sikere az ünnepélyen. Ugyanebben az évben jelent meg Pósának egy másik szép költeménye a világosi fegyverletétel évfordulójára.

Világosnál...

*Világosnál, Világosnál huszárok könnyeznek,
Sírva-sírnak veszedelmén a magyar nemzetnek,*

*A sóhajtás jajszavában hajlik meg a zászló,
Szegény huszár gazdájára búsan nyerít a ló.
Hej, vén huszár, hej, vén huszár,
Szállj le, szállj le immár,
Nem rohamra harsan a kürt,
Nem a győzelem vár!
Tépd el, tépd el lobogódat,
Nincs már Magyarország!
Óseidnek szent sírhalmát
Kozákok tiporják.*

A minoriták az aradi vértanúk emlékére minden év október 6-án gyászmisét tartottak. Ez alkalommal a helyőrség, a 24-ik honvéd gyalogezred egy díszszázada is kivonult és dísztüzet adott. Az iskolában is mindig ünnepség keretében emlékeztünk meg a nap jelentőségéről. Azt is meg kell említenem, hogy amikor édesapám nyugdíjba ment, mielőtt engem bevitt volna az iskolába, újból lovakat vett. Ezt azért említem meg, mert később a lovakkal nekem is volt egy szinte tragikus kimenetelű esetem.

A harmadik gimnázium elvégzése utáni nyári szünet alatt édesapám egy megfázás következtében súlyosan megbetegedett, amiből nem gyógyult fel sohasem. Erőltette magát, amíg csak tehetett, fennjárva húzta a betegséget, nem akarta, hogy megsejtsük a gyászos következményt. Ilyen beteg állapotban iratott be a negyedik gimnáziumba, s már nem szállásra, hanem az internátusban helyezett el. Feri öcsém, aki ekkor lett első gimnazista, szállásra került.

Itt egy kis kitérőt teszek. Édesapámnak az első feleségétől volt egy Zsuzsanna nevű leánya, aki már régebben férjhez ment, és öt gyermeke volt: három fiú és két lány. Általában az egész családot nagyfokú gög tartotta hatalmában. A legnagyobb fiú nálam négy évvel idősebb volt, mint kitűnő tanuló alapítványi ösztöndíjat kapott, és az ötödik osztályban Kolozsvárra került. Én ekkor voltam elsős gimnazista. Amikor én harmadik osztályos lettem, már olykor levelet is váltottunk. Ő ekkor már hetedikes volt. Egyik levelemben helyesírási hibát követtem el, és ő ezt a levelemet, a hibákat veres tintával aláhúzva, elküldte édesapámnak, mutatva azt, hogy ő milyen jeles fiú. Ez édesapámat mélyen

bántotta, és engem nagyon megdorgált. Imre unokabátyám természetesen ezzel kérkedett szüleinél is, akik igen nagyra voltak a fiukkal.

A harmadik osztály elvégzése utáni nyári szünetben történt, hogy édesapám egy vasárnap délután elment kuglizni. Ott volt a veje is, Imre bátyámnak az apja. Valamiért szóváltás keletkezett közöttük, és édesapámnak a szemébe vágta, hogy az én fiamnak a seggében több esze van, mint a tiednek a fejében. Ez édesapámat szíven ütötte, bement az ivóba, és szokása ellenére kimaradt. Éjszaka jött haza, de mielőtt bejött volna a lakásba, a tornác alatt leült a kőlépcsőre, és ott szinte sírva igen sokáig ült, felfázott, májdaganatot kapott, és ebből nem gyógyult fel.

Röviden megemlítem, hogy mi lett a rettenetes gögnök a következménye. Azt szokták mondani, Isten nem ver bottal! Hát itt bekövetkezett. Imre bátyám Kolozsvárt jelesen érettségizett, utána a postatiszti főiskolára ment, ahol szintén kitüntetéssel végzett, és nyomban kinevezték a budapesti főpostához. A dicsőség hamar a fejébe szállt, zülleni kezdett, aminek a vége az lett, hogy elcsapták. Ezután bekerült a pénzügyminisztériumba tisztviselőnek, ahol nemsokára hasonló sors érte. Nem lehetett mást tenni, a munkakörön változtatni kellett. Közigazgatási pályára ment, a jegyzői vizsgát kitűnően letette, de az ivást természetesen folytatta.

Aladár, első unokabátyám ekkor már Háromszék vármegye alispánja volt. Ő Imre bátyámat megválasztatta Illyefalvára jegyzőnek. A választás után közebédet rendeztek, onnan Imre bátyám úgy eltűnt, hogy csak évek múlva került elő. Addig mint országúti csavargó járta az országot. Amikor előkerült, hazajött Kézdiszentkeresztre, ahol Király Sándor unokabátyám, a község főjegyzője maga mellé vette segédjegyzőnek. Néhány hónapig rendesen dolgozott, kilengéseket nem csinált, de végül is a szenvedély győzött, és újból nekifogott a pálinkaivásnak, sokszor napokig nem ment az iroda felé, legtöbbször édesanyám szénapadlásán aludt, néha napokig is. Pár évet kihúzott itt, de végül el kellett bocsátani. Felment Csíkszentimrére – ekkor én már Csíkszentgyörgyön voltam kántortanító –, ahol osztálytársa Gergely Gergely volt, a jegyző. Maga mellé vette mint írnokot, ahol egy ideig ismét tisztességesen dolgozott. Megtudta, hogy hol vagyok állásban, többször is felkeresett. Én mindig szeretettel fogadtam, de látszott rajta, hogy fáj neki, hogy én a szegény közepes tanuló jól vagyok, és boldog családi

életet élek. Szentimréről is eltűnt, Gyimesbükkre ment, ahol egy másik osztálytársa, Gábosi Dénes plébános volt. Segélyezte, és néhány hétig magánál tartotta, de onnan is eltűnt, most már végleg, többé nem hallottunk róla. Bizonyosan elpusztult valahol. Isten sújtókeze továbbra is a családjukra nehezedett. Kitört a nagy háború. Két testvére bevonult. József, aki az egész családban a legjobb volt, mindjárt a háború kezdetén hősi halált halt. Árpád vitézül harcolt, több kitüntetéset kapott, őrmesteri rangra emelkedett. A háború végén hazakerült, és jó ideig rendesen viselkedett. Valamiért a szüleivel összeveszett, felindult állapotban apjának a szemét vasvillával kiszúrta. Ez szinte félőrültté tette. Közben egyetlen fia tragikus körülmények között meghalt. Ez végképp eszt vette, és mint örült halt meg. Leánytestvérei elkallódtak. Apja, anyja sohasem szerette őket, magukra hagyva éhen pusztultak. Így torolta meg Isten a fennhézásukat. Én a magam részéről mindent megbocsátottam nekik, mindennap imádkozom értük.

E kis kitérő után folytatom életrajzomat. A negyedik osztályban elég jól ment a tanulás, ámbár akadt egy-két zökkenő is, ami nyugtalanítólag hatott rám, de különösen édesapámra. Én mindennap az igazgató úrnak szoktam ministrálni. Szerettem őt, és ő is szeretett engem. Éppen emiatt nem lett komolyabb következménye az ügynek. Az eset a következő. Egy alkalommal az igazgató esőben jött misézni, késett, és emiatt a közös reggeliről lemaradtam. Amikor elmentem reggelizni, az ebédlő már üres volt. Beszóltam az ételadogató ablakon a konyhába, és kértem a reggelimet, ami mindig köményleves volt. A szakácsnő a megmaradt levest a tányérokból összeöntötte egy más tányérba, és azt adta nekem. Rettenetes haragra lobbantam, a tányért úgy, ahogy volt, szembevágtam vele, és őt a vér elöntötte. Azonnal szaladt az igazgatóhoz, és jelentette az esetet. Étlen elmentem az iskolába. Délben az igazgató magához hivatott, és ki akart tenni az internátusból. Erre részletesen elmondtam, hogy mi és hogyan történt, mire kisebb büntetéssel sújtott, ettől kezdve már megjegyzett személy lettem.

A másik eset bonyolultabb. Húsvét előtt egy pár héttel az ellenőrző konferencián németből intót kaptam. Nem akartam beteg édesapámat izgatni, és az intót magam írtam alá. Ezt az osztályfőnök észrevette, és borzasztó nagy dolgot csinált belőle. Okmányhamisításnak vette, és engem tanári konferencia elé vitt. Volt egy igen kedves tanárom, aki

a latint tanította, Köln Norbertnek hívták, poéta is volt. Szimpatikus voltam a szemében, ez volt a megmentőm. A konferencián ott álltam lehajtott fejjel, könnyeim potyogtak. Az osztályfőnök az intézetből való eltávolításomat kérte. Köln tanár úr ezt ellenezte. Magaviseletről meg kell rógni, és a jegyzetrotatba be kell írni, hogy miért kapta a megrovást. Így is történt. A húsvéti értesítőben a viseletről kevésbé szabályszerűt kaptam, és meg voltam mentve.

Egy másik érdekes esetem Feil tanár úrral történt. Ő tanította a mértant is. Mértanból házi feladatokat szokott adni, amit egy fél íves papírra kellett megcsinálni. Egy ilyen feladatomra, amely helyesen volt elkészítve, azt írta, hogy tűrhető. Amikor én ezt megláttam, rögtön összetúrtem, és zsebre vágtam. Mit csináltál, te falusi bundás? – kiáltotta. Az volt ráírva, hogy tűrhető, és összetúrtem, válaszoltam. Erre felkapta a hosszú táblavonalzót, és rám akart ütni. Félreugrottam, ő pedig kergetni kezdett. A 120 kg-os tanárnak nehezen ment a kergetés, ráadásul megbotlott és elesett. Erre az osztályon kitört a röhögés, és ekkor belépett az igazgató úr. Mi történik itt? – kérdezte. A tanár úr feltápáskodott, és felém fordulva azt mondta: ez a gazember felbosszantott, és meg akartam fenyeíteni, de elszaladt. Utánaindultam és elestem. Lesütött fejjel, minden ízemben remegve állottam ott, és vártam az igazgató szigorú ítéletét. Magamban meditáltam és elismerem, hogy túl merészen cselekedtem. Az osztály mély csendben várta, hogy mi lesz. Az igazgató kérdőre vont, hogy miért csináltam ezt. Megmutattam a mértani dolgozatot, hogy mi van ráírva, és én úgy jártam el. Ezért akart a tanár úr megütni a vonalzóval, és én elszaladtam. Az igazgató megdorgált. Ezután a tanár úrnak halkán mondott valamit, mi nem hallottuk, de sejtjük, hogy mit. Ettől kezdve a dolgozatokra mindig a szokásos jegy – jeles, jó, közepes stb. – volt írva. Az ügy így záródott le, de nekem be kellett fognom a lovakat, hogy németből ne bukjak meg.

Az év különben majdnem zökkenő nélkül folyt tovább, de a lelkem mindig tele volt keserűséggel az édesapám betegsége miatt, hiszen tudtam, hogy gyógyíthatatlan, és én rövidesen árvaságra jutok. Bántott az, hogy édesapámnak született kilenc gyermeke, és egyiknek sem érhetette örömét. Az előttem született hat testvérem meghalt, és én, mint a megmaradtak között a legidősebb, csak tizennégy éves voltam. Sokat sírtam, s esténként a vacsora utáni időben ennek sokszor

énekekben adtam kifejezést, legtöbbször ezt énekeltem: *A falumban a legárvább én vagyok...* Volt egy kitűnő hegedűs fiú, jól emlékszem, Predics Gyulának hívták, és mindig ő kísérte az énekemet. A fiúk mindnyájan osztoztak fájdalmamban.

A gimnázium negyedik osztályát közepes eredménnyel végeztem. A záróünnepségre beteg édesapám is eljött. Bizonyítvánnyommal meg volt elégedve, de látszott rajta, fáj neki, hogy meg kell hálnia, és nem érheti meg azt, hogy legalább én, az idősebb végezzek. Az egész nyári időszakban feküdt, édesanyámat a gazdálkodás körüli dolgokban utasításaival segítette. Megadással tűrte sorsát, és igaz keresztényként készült a halálra. Mindennap hangosan elénekelte a temetési szertartást, és állandóan hagyogatta édesanyámnak, hogy a legegyszerűbb legyen a temetése. Azt is meghagyta, hogy kik vigyék a koporsóját, és hogy a kántor melyik éneket énekelje. Borzasztó volt nekünk ezt szinte mindennap hallgatni, de nem szabadott sírni.

Amikor az aratás ideje eljött, meghagyta édesanyámnak, hogy annyi aratót hívasson, hogy egy nap alatt végezzenek. Nekem pedig azt mondta, hogy az aratókat a nagy egészvágás szekéren vigyem le, de ne a csikókat, hanem az öreg lovakat fogassam be. Nem fogadtam szót, és a csikókat fogattam be a legénnyel. Édesapám az indulás előtt felkelt, és kijött a tornácre, hogy lássa, miként indulunk el. Amikor meglátta, hogy a csikók vannak befogva, megijedt, és arra kért, hogyha ezekkel akarok menni, akkor nagyon vigyázzak, mert a csikók nagyon tüzesek. A lemenés az aratás színhelyére, mindamellet, hogy a csikók szinte vágóban mentek, sikerült. Hazafelé a csikók gyorsan indultak, hogy kedvük teljék, az ostorral bevágtam a hasuk alá. Erre azok vágóban indultak, megbokrosodtak, és elkapták a szekeret. Hiába igyekeztem lefékezni, nem sikerült. Nem volt más tennivalóm, leültem a szekér fenekére, és engedtem száguldani a csikókat. Egyre vadabbul rohantak, végül nekivitték a szekeret egy kilométerkönek, a szekér összetört, a húzók elszakadtak, és a csikók kiszabadulva a fogatból szaladtak tovább. Én a szekér fenekén csodával határosan sértetlenül maradtam.

Mivel a lakásunk magaslaton feküdt, édesapám a tornácról mindezt jól láthatta. Kétségbeejtő volt számára ez a látvány. Ezt az ijedelmet fokozta, hogy a csikók elszagatott háموkkal befutottak az udvarra. Szegény édesapám az ijedtségtől még betegobb lett. Csak akkor lett nyugodtabb, amikor jó félóra múlva gyalogosan én is megérkeztem.

Azt sem tudta, hogy szidjon-e, vagy örüljön szerencsés megmenekülésemnek. Édesanyám, aki a főzéssel volt elfoglalva, az egészről csak megérkezésem után szerzett tudomást. Tőle már alaposabb szidást kaptam, de mindennél nagyobb volt az öröm, hogy szerencsésen megúsztam ezt a szófogadatlanságból adódó lovasbravúrt. Ez augusztus elseje körül történt. Pár nap múlva édesapám tanácsára édesanyám lekaszáltatta a lencsés árpát. Ennek pár napig száradnia kellett, csak azután lehetett összegyűjteni és boglyákba rakni.

Közben édesapám napról napra gyengébb lett. Állandóan hagyatkozott, tanácsokat adott nekem a jövő életre vonatkozóan, mert tudta, érezte, hogy közel van a vég. Biztatott, hogy lépjek be a Szent Ferenc rendbe, hogy édesanyámnak ne legyen gondja a taníttatásomra. Kijelentettem, hogy tanító akarok lenni, nem leszek barát. Ez a szófogadatlanság bántotta, én pedig nem tudtam kétszínű lenni, hiszen megtehettem volna, hogy színleg elfogadom a kívánságát, de ezt nem tartottam illőnek. Ez valódi jellemtelenség lett volna.

1897. augusztus 7-én azt mondta, hogy másnap tanulótársaimmal menjek el a Kászonújfalu határában lévő nyergestetői ünnepélyre, ahol leleplezik az 1849. augusztus 1-i csatában elesett hősök emlékére felállított emlékművet. Itt ugyanis a jelzett napon csíkszentgyörgyi Gál Sándor honvédezered vezérletével a székelyek csatát vívtak az oroszokkal. A csatát elvesztették, mert egy újfalusi Tima nevű gazember elárulta őket, ugyanis az oroszok egy részét az erdőn keresztül a székelyek hátába vezette, így két tűz közé szorulva kénytelenek voltak menekülni. Nagy volt a veszteség, maga Gál Sándor ezredes is alig tudott elmenekülni. Gál a világsi fegyverletétel után szülőfalujában bujdosott, ahol saját szülői házában a padláson hosszú hónapokon keresztül élt rettegésben, míg végre egy alkalmas pillanatban sikerült sok hányattatás után Törökországba menekülnie. Emlékét, kezdeményezésemetre, a csíkszentgyörgyi templom második harangja őrzi, a következő felirattal: *Gál Sándor honvédezered emlékére, szülőfaluja 1923.* Az ünnepélyre nem mehettem el, mert 8-án kora reggel édesapám nagyon rosszul érezte magát, érezte, hogy elérkezett a vég. Úgy intézkedett, hogy ágyából a szalmazsákot tegyük a szoba közepére, mert ő ott akar meghalni. Úgy akarta, hogy mi két oldalról vegyük közre, hogy könnyebben szólhasson hozzánk. Bár vasárnap volt, édesanyámnak azt mondta, azonnal küldjön embereket a mezőre, hogy

a lekaszált lencseárpát rakják össze, mert ő ma meghal, és az kárba megy. Úgy is történt. Az emberek elmentek, mi kívánságára az ágyat a szoba közepére helyeztük, és úgy beszélgettünk. Öntudatánál volt egészen kimúlásaig.

Úgy délután három-négy óra között Mariska húgomnak, aki akkor kilencéves volt, azt mondta: jó leánykám, hozz nekem a kis korsóddal egy korsó borvizet, hogy még egyszer igyam a jó borvízből. Húgom elszaladt, és rövid idő alatt meg is jött. Édesapám szájához emelte a kis korsót, és egy húzásra kiitta az egészet. Ezután nemsokára megkezdődött az agónia. Ott volt Zsuzsa néném is, aki odahívta a férjét is, aki miatt tulajdonképpen beteg lett édesapám. Kezét megfogva bocsánatot kért édesapámtól, aki rátekintett, könny hullott ki szeméből, már szólni nem tudott, de tekintetéből észre lehetett venni, hogy megbocsátott. Ezután szép csendesen elaludt, és mi árvák lettünk.

A temetés nem volt olyan egyszerű, mint ahogy ő kívánta, mert a bevásárlást tanár nagybátyámnak, az édesapám Lajos öccsének a leánya, Emma bonyolította le, és bizony, igen fényesen vásárolt, aminek az lett a következménye, hogy a temetkezési vállalkozó ingyen gyászokcsit is küldött, és az a kívánsága sem teljesülhetett, hogy az általa kijelölt barátai vigyék a koporsóját, ők kétoldalt, a gyászokcsi mellett kísérhették utolsó útjára. A temetésen sokan voltak. Eljöttek a közeli községekből kartársai is. Sokan voltak jelen Csomortánból is, ahol ő tanított.

Ettől kezdve szegény özvegy édesanyámnak kellett intézni mindent. Gyorsan közeledett szeptember elseje. Elhatározásom szerint tanítóképzőbe kellett készítenie. Ez a készüllet nagyon szegényes volt, édesapám hosszas betegsége, a tetemes temetési költségek felemésztettek minden pénzt. A ruházkodásra nem jutott pénz. Édesanyám úgy oldotta meg a dolgot, hogy az édesapám ruháját ő maga, ahogy tudta, megkisebbitette. Még a télikabátot is. Furán néztem ki bennük, de beláttam, hogy másképp nem lehet.

Csíksomlyón, a tanítóképzőben (1897–1901)

A már jelzett előkészületek után szeptember elsején útnak indultunk Csíksomlyóra, a Szűzanya lábánál lévő intézetbe. Itt végezte édesapám is a tanítóképzőt, ami akkor csak kétéves volt. Később póttanfolyamokon egészítették ki tudásukat.

Amikor mentünk Csíksomlyóra, utunk a kászonyújfalvai Nyerges-hegyen vezetett át, ahol Gál Sándor honvédezerednek volt csatája az oroszokkal, s ahol 1897. augusztus 8-án leplezték le a hősi emlékművet, amely ünnepségen édesapám halála miatt nem vehettem részt.

Az emlékmű a hegy tetején van elhelyezve. Az átjáró szerpentinút mellette vezet el. Az emlékmű terméskőből, egy darabból van kifaragva, magassága az alapzattal öt-hat méter.

Felirata a következő:

*Nyugosznak ők, a hős fiak
Dúló csaták után,
Nyugosznak ők, sírjuk felett
Zöldell bokor, virány.*

A bal oldalon:

*Szenteld, oh magyar, hazádnak
Kebled szent érzelmeit,
Romlott szív és romlott elme,
Kit hazája hős szerelme
Szép tettekre nem hevít.*

A jobb oldalon:

*Ez emlékművet állították
a Romániába bevándorolt
székely honfiak és honleányok.
(1897. augusztus 8.)*

Ennél az emlékműnél a kászonalcsíki járás községei minden évfordulón nagy népünnepély keretében emlékeztek meg a nap jelentőségéről egészen 1920-ig, később a románok az ünnepséget nem engedélyezték.

Két és fél órai út után megérkeztünk Csíksomlyóra. Amikor meglátam a hatalmas kéttornyú, állítólag Hunyadi János által építtetett szép templomot, szívem nagyot dobbant, hogy én is abba a szép templomba, amelyben a csodatévő Szűzanya szép szobra áll, járhatok mindennap, és kérhetem segítő közbenjárását, hogy tanulmányaimat sikeresen végezhessem el, s oklevelet szerevezve, az édesapám által mutatott úton haladva szolgálhassam egyházamat és hazámat.

Megérkezésünk után mindjárt nagy meglepetés ért. Ugyanis a felvétel egyik követelménye volt a tizenötödik év betöltése. Én ezt csak december 4-én fogom elérni, tehát korengedélyért kellett fordulni a püspök úrhoz, így csak feltételeesen írt be az igazgató. Ekkor eszembe jutott, szerencse, hogy osztályt kellett ismételnem. A szállásom az internátusban volt kijelölve.

Két hét múlva megjött az engedély, addig csak mint lógó jártam az előadásokra. A tanulás megindult, kezdetben csak lassan ment, mert igen fájó volt a seb, amit az édesapám halála ejtett a szívemen. Még szeptember folyamán alakulógyűlést tartott az önképzőkör. Az önképzőkört nagybátyám, Király Lajos mint az intézet magyarirodalom-tanára alapította. Ezen a gyűlésen azoknak a fiúknak az unszolására, akikkel a kantai gimnáziumban együtt jártam, jelentkeztem a következő gyűlésre szavalásra. A fiúk emlékeztek a gimnáziumi szavalásomra, és arra is, hogy akkor a szavalóversenyen engem mellőztek. Szavalatommal nagy sikert arattam, és kijelöltek a Szent Cecília ünnepségre szavalónak, amely az intézet nyilvános ünnepe volt, és november 21-én tartották. Nagy sikert arattam, ezzel megalapoztam azt, hogy ezután minden nyilvános ünnepélyen én voltam az egyik szavaló.

Mint mondtam, a novemberi ünnepélyre kijelöltek szavalni, de búsultam, hogy nincs megfelelő ünnepi ruhám. Írtam édesanyámnak, és ő nyomban küldött egy szép fekete ruhát, s abban már büszkén álltam a dobogóra. Ez volt két éven át az ünnepi ruhám, de csak azért két évig és nem tovább, mert kinőttem. Úgy nőtem, mintha húztak volna.

Szeptember 29-én, Szent Mihály napján volt Csíkszeredában az országos nagyvásár. Ez alkalommal a tanítás szünetelt, hogy azok, akik téli holmit akarnak venni, megvásárolhassák. E napot megelőzőleg szegény édesanyám, hogy pótolja hiányos felszerelésemet, postán küldött egy akkor divatos téli inget, Petőfi kihajtásos nyakkal és bojtos zsinórral. Természetesen ezen a nagy kimenőn magamra vettem, és a többiekkel egy fillér nélkül én is bementem a vásárba. Szétnézés után betértünk az úgynevezett Székely vendéglőbe, aminek számunkra nem a jó bora, hanem a vendéglős igen szép lánya, Hajnód Juliska volt a vonzerő. Többen voltunk az asztalnál, és borozgattunk. Mint említettem, én egy fillér nélkül voltam. Gondolkoztam, hogy eshetett meg az, hogy az én édesanyám a csomagban nem küldött pár koronát. Ekkor eszembe jutott, hogy kantai diákságom alatt volt olyan csütörtök, hogy édesanyám nem tudott bejönni a következő hétre előkészített tiszta fehérneművel. Édesapám hozta a csomagot, és a gatyaszárába bekötte két-három darab eldugott húszfillérest találtam, ami mindig jól jött az édesapám által adott heti zsebpénzhez. Ahogy ez eszembe jutott, nyomban kimentem a WC-re, és az ing felvételénél már észrevettem nagy gombot, amely az ing mellének a nyílás alsó szélénél volt, gondosan nézegetni, tapogatni kezdtem. Észrevettem, hogy egy kis cérnaszál fityeg. Bontogatni kezdtem, és lám, kihullott egy ezüst öt koronás. Megörültem, mert most én is fizetőképessé lettem, és már gond nélkül fogyaszthattam a kis zónát, és ürítettem a borospoharat. Így gondoskodott rólam az én drága jó édesanyám.

Tanáraitam mind szerettem. Az igazgató, Karácsony József fiatal, 32 éves világi pap tanította az első és második osztályban a magyar nyelvet és lélektant, P. Kovács Antal a hittant és a szertartást. Ő szervezte meg az intézetben a Rózsafüzér Társaságot, amelynek én is tagja lettem, s amelynek a kötelező egy tizedét sohasem mulasztottam el, még olyankor sem, ha néha kimaradtam. Ez a szegény tanárom súlyos tüdőbajt kapott. Mivel szerzetes volt, nem volt, aki ápolja. Elég meggondolatlanul éjszakára engem, Kovács Jakab osztálytársamat és egy másik fiút, Kovács Bélát jelöltek ki az ápolására. Szegény vért hányt, és nekünk kellett letörölni az arcáról. Egy kis undorral, de megtettük, mert szerettük. Csak pár éjszaka kellett az ápolást ellátunk, mert a halál gyorsan végzett vele.

Ennek az ápolásnak szomorú következménye lett. Kovács Jakab már a következő nyári szünetben, a másik Kovács fiú pedig a rá következő esztendőben tüdőbajban meghaltak. Én, a gyenge, beteges és vézna kibírtam, rajtam nem fogott a ragály. Kovács tanár úr utódja P. Koródi Berárd lett. Áldott jó ember volt, engem nagyon szeretett. A négy év alatt alig feleltetett, talán ötször-hatszor, ennek ellenére mindig készült voltam, féltem, nehogy elveszítsem bizalmát. Lakatos Izra tanította a számtant, a mértant, a természetrajzot és a gazdasági tárgyakat. Igazi életre nevelő ember volt. Nem szerette, ha valaki a könyvből bemagolta a leckét. Azt szerette, aki a magyarázat után saját szavaival oldja meg a feladatot. Ősszel, amikor gyümölcsszezon volt, zsebét megrakta almával, körtével, szilvával, és ami még éppen érett, bejött az órára, kiosztotta azok között, akiket feleltetni akart. S azután beszélt sok mindről. Ez természetesen azért volt, mert ki akarta próbálni, hogy ki mennyire állhatatos. Mi természetesen, amit kaptunk, azt beszélgetés közben szépen elfogyasztottuk. Ezt ő látta, mosolygott magában, és csak azt mondta: no, ember, vegye csak elő, amit adtam, és beszéljen róla. Nem volt mit elővenni, mert amíg beszélt, megettük. Ekkor ő egyszerűen csak azt mondta, no, ember, menjen és vegyen egyet. Kofaasszonyok mindig árultak gyümölcsöt, kiflit és egyebet az intézet előtt, megvettük, és azután feleltünk. Elmondtuk, amit látunk, és utána a miénk lehetett.

Augusztin Imre a módszertant, a nevelési tárgyakat és a németet tanította. Jó pedagógus, de nyakas német volt, méltó a nevéhez. Ezt egy március 15-i ünnep alkalmával ki is mutatta, amiről majd később szólok. P. Tima Dénes az ének, orgona és összhangzattan tanára volt. Ezeken kívül tanította a történelmet és a földrajzot is. Kitűnő zenész volt, igazi kántorokat tudott nevelni. Megtanított arra, hogyan kell az éneket más hangnembe átültetni. Ezzel a rögtönzéssel egy berekedt falusi kántor is elénekli a magasan kottázott művet, és nem lesz fennakadás. Érdekes nála az, hogy akkor kezdte tanulni a zenét, amikor kinevezték zenetanárnak. Együtt tanult első tanítványaival, kitűnően kiképezte magát. Egyedüli gyengéje volt, hogy nem tudott fegyelmet tartani, ezért a közös karének vezetése nem volt mindig sikeres. Ezt látva, Lakatos tanár úr, aki maga is komoly zenész és kitűnő karmester volt, egy évre átvette a közös ének tanítását. Karéneken rendkívül szigorú volt, nem úgy, mint más óráin, de volt is eredménye.

A Rákóczi-indulót két óra alatt tökéletesen megtanultuk. Az intézet könyvtárának javára minden szombaton teaestélyeket rendeztek, és ezeken mindig újabb és újabb énekekkel álltunk elő.

Kassai Lajos a magyar költészetet és irodalmat tanította. Rendkívül képzett poéta lelkületű ember volt. Mint pályaválasztottakat, főiskolai módon kezelt, nem feleltetett, csak előadott, és bizonyos időközökben kollokváltatott. Komolyan vettük a tárgyát. Szigorú, de igazságos ember volt. Ő volt egyúttal az osztályfőnökünk is. Nagyon védett minket, ha esetleg kisebb kilengésekért valamelyikünket büntetni akarták. Így történt meg egyszer az, hogy Salamon Márton osztálytársam, aki helybeli lakos lévén hazulról járt be, egy alkalommal spicces állapotban találkozott az utcán az igazgatóval, amiért tanári konferencia elé idézte. Kassai ezt nem tartotta olyan főbenjáró bűnnek, hogy őt ezért az intézetből kizárják. Azt mondta, vállaljunk Salamonért szolidaritást, és ezt a konferencián nyilvánítsuk ki. Így is történt, Salamon megúszta egy viseletbeli megrovással, és ilyen eset többé nem fordult elő. Amikor végzett, mint kitűnő orgonista Dunaföldváron kapott főkántori állást, természetesen tanított is. Ott is halt meg fiatalon, alig ötven éves korában.

Hegedűtanárom három is volt. Az első, Korber Imre, mint óraadó tanított, a gimnáziumban volt ének- és zenetanár. Nagyszerű módszerrel tanított. A hegedűt nagyon megkedveltette velem. Hamar tanultam, és én lettem az osztály legjobb hegedűse. Amikor gróf Majláth püspök úr 1898 májusában Csíksomlyóra jött bérálni, egyúttal az intézetet is meglátogatta. Az első osztályba hegedűórára jött be, engem hívott ki a tanár úr hegedülni. A püspök úr megdicsért, és nagyon megjegyzett, ami akkor tűnt ki, amikor én mint csíkszentgyörgyi kántor találkoztam vele, rám ismert, és azt mondta: te nekem Somlyón a képzőben muzsikáltál. A második hegedűtanárom Balányi nevű volt, aki néhány hónapig tanított, aztán önként eltávozott. A következő tanárom negyedévben Száva József, egy világfi volt, aki mindent tudott, csak hegedülni és tanítani nem. Róla később fogok részletesebben beszélni.

Xántus Elek gyakorlóiskolai tanító és egyben tornatanár is. Rendkívül szorgalmas, jó pedagógus és egyben igen barátságos ember volt. Úgy tudom, amikor a románok megszállták Erdélyt, kimenekült Magyarországra, és itt is halt meg, nem is olyan régen. Óraadó tanárom volt még Csató János világi pap, aki a fizikát és a kémiát tanította.

Az első évet általános jeles eredménnyel végeztem. Itt 1-től 5-ig használták az érdemjegyeket, tehát a jeles csak másodrendűnek felelt meg, de én ezzel meg voltam elégedve.

A második évre már nem az internátusban, hanem egy Salamon nevű gazdánál volt a szállásom. Ez szinte végzetes lett rám nézve. Alább részletesen ismertetem ennek az évnek rám nézve súlyos következményét. Mindenekelőtt felsorolom, hogy kik voltak szállástársaim. Öten voltunk, mégpedig Benedek Imre, aki anyai ágon sógorságban volt velem, szép hangú, de beteges fiú. Mikor végzett, Csíkszenttamásra került kántortanítónak, ott is halt meg fiatalon 1906 decemberében. György Gyula, aki a harmadik év elvégzésével a Fejér megyei Nagyperkátán lett segédkántortanító, és magánúton szerzett oklevelet. Mindig hozzánk tartozónak érezte magát, a tízéves találkozókon is részt vett. Észak-Erdély pünkösdi királysága idején Csík megyében, Gyergyóvárhegyen lett tanító, ott is halt meg 1944-ben. Veress István Udvarhely megyében Korondon lett tanító, és Veress Dónát pedig legutóbb Székelyudvarhelyen működött. Közöttünk mint szállástársak között kölcsönös szeretet és barátság honolt. Benedek Imre elsőéves volt, mi, többiek pedig másodévesek.

Veress István kikapós volt, majdnem minden este – különösen farsang idején – elment a guzsalyosba, ahol fonóesteket rendeztek, és a legények udvarolni jártak oda. Ezeken az estéken az volt a szokás, hogy a leányok véletlenül elejtették az orsót, és amelyik legény felvette, az csókot kapott érte. A leányok legtöbbször úgy intézték az orsó elejtését, hogy azt Veress István vehesse fel, és ő kaphassa a csókot. Ez természetesen nem tetszett a legényeknek. Bántani nem merték, de megtették azt, hogy az igazgatónak feljelentették. A legények csak azt tudták, hogy Istvánnak hívják, és hogy Salamonéknál van szállásom. Veress sunyi természetű volt. Mindig szolid fiúnak mutatta magát, és az igazgató is így ismerte. Én pedig nyíltszívű voltam, nem álcáztam cselekedeteimet, amit az igazgató úgy könyvelt el, hogy én tulajdonképpen rossz vagyok.

Amikor a legények megtették a feljelentést egy István nevű diák ellen, aki Salamonéknál van szállásom, az igazgató azonnal rám gondolt, hogy az a bizonyos orsószedető én vagyok. Eddig szeretett engem, amit azzal mutatott ki, hogy elsős koromban, amikor a tél folyamán betegeskedtem, hogy mentesítsen a közös szoba rossz levegőjétől,

magához vett éjszakára, sokszor még vacsorát is kaptam tőle, és nála aludtam tavaszig, amíg éjszaka nyitott ablak mellett lehetett már aludni. E feljelentésre megváltozott velem szemben. Nem tartott kihallgatást. Egy lélektan órán felszólított, és gúnyosan azt kívánta tőlem, hogy definiáljam, mi az a fonó, mit csinálnak ott az orsóval. Én erre azt feleltem, hogy nem tudom. Őn nem mond igazat, szekírozott, amíg dühbe jöttem, és azt mondtam: kikérem magamnak az ilyen alaptalan gyanúsítást.

Mindig kitűnő volt lélektanból, neveléstanból, és most beírt nekem egy ötöst. A szekírozás nem szűnt meg. Veress nem jelentkezett, hogy az a bizonyos István ő, nem pedig én vagyok. Én pedig büszkébb voltam annál, semhogy eláruljam, hogy ő az a bizonyos István. A sok szekírozást meguntam, és elhatároztam, hogy jövőre elhagyom az intézetet, és átmegek egy állami tanítóképzőbe. Szándékkal bementem az igazgatóhoz, és kértem, adjon nekem látogatási bizonyítványt, mert jövőre el akarok menni más intézetbe. Úgy gondoltam, hogy Dévára megek, de ezt az igazgatóval nem közöltem. Ő kijelentette, ha nem mondom meg, hogy hova szeretnék menni, akkor nem adja ki a látogatást. Én nem voltam hajlandó megmondani, nehogy elgáncsoljon az átvételnél. Végül, amikor már láttam, hogy lejár a jelentkezési határidő, megmondottam, hogy Dévára akarok menni. Ekkor kiadta a bizonyítványt, a kérvényt nyomban elküldtem, de már késő volt. A dévai igazgató okmányaimat hivatalosan visszaküldte az igazgatóságához, ugyanakkor nekem is írt egy szép levelet, amelyben közölte: tekintettel arra, hogy édesapám is tanító volt, felvett volna, ha kellő időben érkezik be a kérésem, annak ellenére is, hogy az igazgató magánlevelében rossz véleménnyel volt rólam.

Az igazgató behívatott az irodába, és gúnyos kacaj között közölte, hogy nem vettem át Dévára, így más pályát kell válasszak. Erre elővettem a dévai igazgató levelét, és megmutattam. Erre dühbe jött, nyomban menni kellett órára, mégpedig az igazgató órájára, lélektanra. Alighogy leültem a helyemre, bejött az igazgató, és felszólított. Már május hónapban jártunk, a feladott lecke általános ismétlés volt. Újból a fonóról kellett beszélnem, amire azt feleltem, már többször mondtam, hogy nem tudom, és ne tessék állandóan ezzel szekírozni. Vegye tudomásul, meg fogom buktatni, válaszolta. Ezt nem teheti, mert én az anyagot tudom, s hogy bebizonyítsam, hogy könyvre sincs szüksé-

gem, a könyvet széttéptem, és az asztal elé dobtam. No, majd meglátjuk, mondta ő. Nemsokára a tanidő befejeződött, és jöttek az összefoglalók, amit mi vizsgáknak neveztünk. Ezeken a vizsgákon leginkább a kétes jegyre állókat kérdezték, a vizsgán Kassai Lajos osztályfőnökünk elnökölt. Karácsony igazgató úr először engem szólított fel. Majdnem félórát feleltem, röviden az egész lélektant átvettük. Mivel minden kérdésre jól feleltem, azt hittem, hogy visszakapom az egyest. Csalódtam. A konferenciáról kiszivárgott, hogy Kassai csak nagy harc árán érte el, hogy megkapjam a kegyelem elégségest, és magaviseletből kevésbé szabályszerűt, azaz négyest kaptam. Nem buktam meg.

Az évváró ünnepélyen az igazgató maga osztotta ki a bizonyítványokat és a könyvértesítőket. Az enyémet nem a kezembe adta, hanem felém dobta, és azt mondta: a jövő tanévben ne jöjjön ide vissza! Én erre azt feleltem: de igenis visszajövök, itt kezdtem el, és itt akarom befejezni.

Szegény édesanyám feljött az ünnepségre, hogy szekérrel hazavigyen, hallotta az igazgató kijelentését. Szegény sírva fakadt, és szidott, mint a bokrot. Hazamenet egész úton mosdatott. Hazaérve másnap átmenünk tanár nagybátyámhoz, és én mindent elmondtam, ahogy történt. Nekem adott igazat, igenis oda kell visszamenni a jövő tanévre.

Nehezen telt el a nyár. Szeptember elsején édesanyám velem jött Csíksomlyóra, nem mert egyedül elengedni. Ahogy megérkeztünk, nyomban bementünk az igazgatói irodába. Többen voltak ott beiratkozás végett. Ahogy meglátott az igazgató, első szava volt: mit keres itt, megmondtam, ide többé vissza ne jöjjön! Itt kezdtem el, itt akarom befejezni, volt a válaszom, és letettem az asztalra a 20 korona beiratkozási díjat és a bizonyítványomat. Ő leseperte onnan a földre, én pedig köszöntem: laudetur Jézus Krisztus, és eltávoztam.

Édesanyám kétségbe volt esve, hogy mi lesz. Egyenesen elhajtottunk a Ludwig-féle szállásra, lepakoltam, befizettem a szálláspénzt, koszt-pénzt. Édesanyám még aznap sírva visszautazott.

Szeptember 4-én Veni Sancte után felolvasták az intézeti törvényeket, és mindenki a saját osztályába vonult, ahol az osztályfőnökök számba vették növendékeiket. Rendesen jártam az órákra. Karácsony igazgató is látta, de nem szólt. Ő tanította a neveléstörténetet. Pár nap múlva bejárta a szállásokat, és kinevezte a duktorokat, a szállás felügyelőit. A Ludwig-szállásra is eljött, ahol tizennégyen voltunk két

szobában elhelyezve. Amikor meglátott, hozzám fordult. Ön itt? Nem megmondtam, hogy ebben az intézetben nincs helye többé? Beiratkoztam, tehát helyem van itt, válaszoltam. Én nem írtam be, mondta ő. Én meg nem kaptam vissza sem a bizonyítványomat, sem a pénzemet, tehát beiratkoztam!

Egy percig gondolkozott, szigorúan felém fordult, és azt mondta: jól van, elfogadom. Kinevezem duktornak, mint legmagasabb osztályost, és kötelezem, hogy a napirendet köteles betartatni éppen úgy, mint az internátusban, és erről minden szombaton nekem jelentést tesz. Erre átadott egy duktorkönyvecskét, amelyet átvettem, és ígértem, hogy rendet fogok tartani. Amikor az igazgató elment, azt mondtam, hallottátok, mit mondott az igazgató. Én megkövetelem, hogy mindenki rendesen tanuljon, a napirend szigorú betartását nem követelem meg. Ha valakiről megtudom, hogy berúgott, annak velem gyűlik meg a baja. Tanulási idő alatt senki nem járhat ki az utcára, mindenki akkor tanul, amikor jólesik neki. Több hét eltelt, de jelentést nem tettem. Ezért az igazgató kérdőre vont. Nincs jelentenivalóm, mondtam. Mindenki rendesen viseli magát.

Az intézeti könyvtár javára Xántus Elek gyakorló iskolai tanító úr rendezésével előadtuk Szigligetinek a *Czigány* című népszínművét. Én a hajdút alakítottam benne. Az előadás jól sikerült, szép bevételünk volt. Mint minden évben, ebben az évben is az önképzőkör meg akarta ünnepelni március 15-ét. Ünnepi szónoknak Lakatos Izra tanár urat kértük fel. Minden el volt már rendezve, a szabadban akartuk megtartani az ünnepséget. 1900. március 14-én jött a Bécsset mindig hűségesen kiszolgáló kormánytól a rendelet, hogy március 15-én nem szabad rendezvényt tartani, helyette április 11-én a 48-as törvények szentesítését kell ünnepelni. Ennek ellenére tizenötödikén ünneplőbe öltöztünk, és a templomban ünnepélyes szentmisén vettünk részt. A templomból lehorgasztott fejjel mentünk az intézetbe. Ezt a szomorú menetet a Nagysomlyó hegye a Kissomlyó vállaira könyökölve szinte könnyezve szemlélte a gyengén permetező esőben.

Néma csendben vonultunk osztályunkba. Az első óra magyar irodalom volt. Kassai Lajos tanár úr csendesen bejött, felült a katedrára, és ünnepélyes hangon így szólt: uraim, ma nem tartok előadást, ha megengedik, e nap jelentőségét méltatom. Természetesen megtapsol-

tuk. Negyedórán át beszélt, kiemelte Petófi szerepét. Ezután magunkra hagyott, kérte, hogy maradjunk csendben. Csendben voltunk.

Szünetben megtudtuk, hogy a negyedéveseknek német órájuk volt, és Augusztin tanár úr meg akarta tartani, de a negyedikesek minden összebeszélés nélkül egyenként megtagadták a felelést. Csupán egy fiú, V. J. nem volt szolidáris, és kijelentette, ha a tanár úr kívánja, akkor felelek. Felelt, de a többiek lehurrogták. Ezt megtudva, mi is elhatároztuk, hogy a szünet után következő német órán nem fogunk felelni. A tanár úr bejött, elővette noteszét, és felszólította Balázs Gyulát, aki a névsorban első volt. Március 15-én németből nem felelek, mondta. Beírta a szekundát. Következett Bálint Sándor, ő sem felelt. Így tovább olvasta a névsort, de senki sem felelt. Amikor Nagy Tamáshoz ért, a fiú felkiáltott: mire való ez a cirkusz! Menjünk ki az utcára! Erre mindnyájan felálltunk, és otthagytuk az osztályban Augusztint. Nagy benyitott minden osztályba *Ki az utcára!* felkiáltással, és minden osztályból kivonultak a fiúk. A tanár uraknak nem volt egy rosszalló szavuk sem. Szó nélkül követtek az utcára. A gimnáziumhoz érve valaki elkiáltotta: Hívjuk a gimnazistákat is! Néhányan berohantunk, benyitottunk minden osztályba, és a fiúk követtek az utcára. Amikor a nyolcadikosokhoz nyitottunk be, ott éppen Pál Gábor igazgató volt órán. Megértette a dolgot, és utasítást adott, hogy elő kell venni a 48-as lobogót, amely alatt annak idején a gimnazisták harcoltak. Így lobogó alatt szépen felsorakozva, a tanárok kísérete mellett bevonultunk Csíkszeredába, és ott több helyen Zsögön Zoltán negyedéves elszavalta a *Nemzeti dalt*. Amikor a honvédkaszárnya elé értünk, a honvédek feszes vigyázzban állva, századosuk, Kiss Mózes vezetésével megéljenzték menetünket.

A város főbb utcáit bejárva szép sorban hazavonultunk Csíksomlyóra. Az igazgató délután szünetet adott, és megengedte, hogy akik akarnak, bemehetnek Csíkszeredába. Ezzel az engedéllyel néhányan szívesen éltünk. Bevonultunk a Székely vendéglőbe, és ott csendesen, hazafias dalokat dudorászva, mulattunk estig. Mielőtt elmentünk volna, egy kis incidens történt. Meghallottuk, hogy a szomszéd teremben muzsika szól, és a banda az osztrák himnuszt húzza. Megütköztünk ezen, és benyitottunk, meglepetésünkre a vármegyei aljegyzőt, B. Á.-t találtuk ott. Lehurrogtuk, mire ő taknyosoknak titulált, erre a válasz az lett, hogy kidobtuk az utcára, és ezzel eltávoztunk. Amire intézkedett volna,

már messze jártunk. Ennek komolyabb következménye most nem lett. Ellenben egy év múlva én ittam a levét. Erre majd akkor kitérek.

Ezután április 11-én megtartottuk az előírt ünnepet a március 15-i előkészülettel. Tekintettel arra, hogy a negyedéveseknek közeledett az osztályvizsgájuk, az önképzőköri tisztviselők lemondottak, és mi, harmadévesek vettük át a vezetést. Elnöknek egyhangúan megszavazták Bálint Sándort, engem pedig a bíráló bizottság elnökének, és a bizottságba még négy tagot választottak. Az önképzőkörnek énekara is volt Gál Mihály vezetésével, most Salamon Mártont választották vezetőnek. Nem volt zenekara sem az intézetnek, sem az önképzőkörnek. Indítványomra kimondták a zenekar megalakulását, és vezetőjévé engem választottak. A zenekarba tizenkét tag jelentkezett. Még ez évben az önképzőkör záróülésén a francia forradalmi indulóval mutatkoztunk be. Ez egy kis megütközést keltett, de megtapsoltak.

Az igazgatóval az előző évi rossz viszony megszűnt, látva tevékenységemet, újból megszeretett. A harmadév jól fejeződött be, általános jeles lettem. Ezzel én magam is, tanár bátyám is meg voltunk elégedve. A nyári szünet kellemesen telt el. Csináltunk egy nagy kirándulást Gyulafalvára, ahol egy nagy fűrészgyár volt. Ez a gyár sok szegénynek adott kenyeret, ide jártak dolgozni télen-nyáron. Érdekesség ebben az, hogy az a hatalmas erdő, amelynek kitermelésére alapították a gyárat, Zathureczky Gyula báróti földbirtokosé volt, aki azt potom áron 50 000 forintért adta el, ezzel segítette a gyár létrehozását. Később, mint végzett tanító, Barótra kerültem állásba, és én ezt a nemes szívű embert személyesen is megismerhettem. Kovásznáról a Siklón mentünk fel a Gyulafalvára vezető útra. Az erdő között gyalogoltunk, és közben egy nagy málnatelepen málnáztunk. Egyszer csak észrevettük, hogy velünk szemben egy hatalmas medve málnázott. Nagyon megijedtünk, de úgy látszott, hogy a medve is. Elszaladtunk, szerencsénkre a medve nem követett.

Az új tanévben mint negyedéves nem szálláson, hanem az internátusban helyezkedtem el. Mindjárt a tanév megkezdése után az önképzőkör nagy ünnepségre, fennállásának huszonötödik évfordulójára készült. Ezt az önképzőkört Király Lajos nagybátyám alapította, amikor itt magyar irodalom tanár volt. Az ünnepséget nagy keretek között tartottuk meg. Meghívtuk a volt önképzőköri elnököket, akik közül sokan megjelentek. Ahol az ünnepséget tartottuk, a bejárat fölé Kölcsey

jelmondatát írtuk: „Hass, alkoss, gyarapítsd a haza fényre derül!” A zenekar egy szép magyar zeneművet, a *Magyar ábrándot* nagy sikerrel adta elő. Ez volt az első nyilvános szereplésünk. A zenekar második szereplése a novemberi Cecília ünnepén volt.

Amint már említettem, a zenetanár Száva József volt, egy piperkóc, beképzelt valaki, aki cylinderben járt órákra. Nem tudott előadni, sőt muzsikálni se nagyon, mert az órákon sohasem mutatott be semmit. Ellenben megkövetelte, hogy mi, negyedévesek az általa hozott darabot blattrá játsszuk. Azt is megkövetelte, hogy mindenki saját hegedűjével menjen ki, ha szólítja.

Most utólag belátom, helytelenül cselekedtem, de vérmes természetű fiú voltam, és elkövettem a következő hibát. Szólított a tanár úr, azonnal kaptam a hegedűt, és a kottaállványhoz mentem. A tanár úr rövidlátó volt, így nagyon odabújt a kottatartóhoz, és mutatta, melyik darabot kéri. Az első ütem fél volt, így felfelé kellett kezdeni. Láttam, hogy a vonó útjában áll a tanár, ennek ellenére játszani kezdtem, és az arcát jól megszurttam, azonnal elöntötte a vér, és törölgetni kezdte az arcát. Ijedtséget szimuláltam, bocsánatot kértem, de nem fogadta el, véres arccal elvitt az igazgatóhoz. Az igazgató szigorúan rám szólt, hogy ezt miért tettem. Elmondottam, hogy amikor kihívott, azonnal mentem, és nem vettem észre, hogy oda van bújva a kottához, és így történt meg a baj. Az igazgató megdorgált, de nem tartott bűnösnek.

A zenekar sok népdalt is betanult, és minden szombat este önmagunkat szórakoztattuk. Később az igazgatót megkértük, hogy engedélyezzen szombatonként fél liter bort fogyasztanunk. Megtette, sőt a tanári kart is meghívta, és őket is mulattattuk. Így ment ez május közepéig, amíg az órák tartottak. Utána megszűntek, mert komolyan tanulni kellett az osztályvizsgákra, majd készültünk a képesítő vizsgákra.

Mielőtt továbbmennék visszaemlékezéseim írásán, megemlítem azt az érdekes esetet, ami velem mint bírálóbizottsági elnökkel történt. Egy Kalivoda nevű fiú – azt hiszem, másodéves volt – beadott egy párbeszédet, amely egy alföldi és egy erdélyi fiú között folyt le a 48-as eseményekkel kapcsolatosan. Az írást én vettem ki bírálásra. Az erdélyi fiú szájába adta azt a kijelentést, hogy Sepsiszentgyörgyöt 49-ben a nők védelmezték az orosz hadsereggel szemben. Bármennyire is hízelgő volt ez a megállapítás, történelmi hazugságnak minősítettem. Ezt

Földes Zoltán harmadéves kifogásolta, és a dolgozatot kivette ellenbírálatra. Ez úgyszólván nagy port vert fel. Megindult a bizonyítás. Levelemmel felkerestem a sepsiszentgyörgyi levéltárt, és kértem, nézzenek utána, mennyire felel meg a valóságnak. A válasz későre érkezett, de más oldalról igyekeztem adatokat szerezni, ezek az adatok nekem adtak igazat. Végre megjött a válasz Sepsiszentgyörgyről is, amelyben azt írták, hogy ez az egri nőket hősiességükben követő cselekedet tulajdonképpen csak Jókai fantáziájának szüleménye, melyet a *Csataképek* című kötetében írt meg. Győztem! A vitának vége lett.

Május elsején, illetve előtte való estén kértük az igazgatót, engedélyezze, hogy a zenekar elsején hajnalban köszönthesse a tanári kar tagjait. Ezt ő megtagadta, de mi deákfurfanggal kijátszottuk, minden tanárt muzsikával köszöntöttünk. Szávának macskazenét adtunk. Reggel hat órakor az igazgatót köszöntöttük. Szépen megköszönte, azt hitte, hogy csak ő kapott zenét. A hajnali eseményt a búcsúvacsorán elmondtuk. Jót nevetett rajta.

Az osztályvizsgák május közepén sikeresem megtörténtek, utána jelentkezni kellett volna a képesítő vizsgákra, de mi Száva tanár úr személye miatt sztrájkba léptünk. Kijelentettük, hogy addig nem jelentkezünk a képesítővizsgákra, amíg biztosítékot nem kapunk arra vonatkozólag, hogy minket Száva nem fog vizsgáztatni. Az igazgató kijelentette, hogy megért minket, de ebben a tekintetben csak a püspök úr illetékes dönteni. Várjuk meg a püspököt, aki a pünkösdi ünnepekre Somlyóra jön, és ő majd intézkedni fog.

A püspök úr fogadására a zenekart előkészítettem. Megérkezésekor a ferencesek zárdájában szállt meg az egyik emeleti szobában. Felvont az egész intézet, és szerenádot adtunk a tiszteletére. Az énekkart Salamon László vezette, a püspök urat Györgybíró István köszöntötte. Utána következett a zenekar. Ekkor kitört az incidens. Száva tanár, amikor a zenekart felállítottam, hozzám jött, és kérte, hogy engedjem át a vezénylést. Nem engedem, mondtam. Jöjjön ki az intézeti zenekarral, és vezényelje azt. Ő erre kikapta kezemből a karmesteri pálcát, hogy vezényeljen. A fiúk a hegedűt a hónuk alá szorították, és nem muzsikáltak. Megharagudtam Száva erőszakoskodása miatt, erőszakkal visszavettem az ütőpálcát, a fiúk nyomban készenlétbe helyezkedtek, és a megadott jelre megindult a zene.

A püspök úr az esetet az ablakból nézte. A zene végeztével leszólt, hogy a zenekar menjen fel hozzá. Felmentünk. A püspök úr megütközve kérdezte: mi volt ez? Őszintén megmondtam, hogy a zenekar az önképzőkör zenekara, amelyet én szerveztem. Az intézetnek nincs zenekara. Úgy tudom, hogy a termést annak van joga learatni, aki vetette. Ezt a zenekart én tanítottam be, tehát csak én vagyok illetékes annak vezetésére. A püspök úr igazat adott nekem, és mindenkit megajándékozott egy-egy tízkoronás arannyal, nekem kettőt adott. Ez az incidens jó ajánlólevél volt arra nézve, hogy a püspök úr teljesítse kérésünket, és Szávát félreállítsa.

Másnap elmentünk ebben az ügyben kihallgatásra. Elgondolásunkhoz csatlakoztak a magántanulók is, hét ferences szerzetes és két nő. A küldöttségben hárman vettünk részt: Bálint Sándor, Farkas Miklós szerzetes és én. Bálint volt a szónok, röviden beszélt, megmonda, amennyiben a kérésünk nem talál meghallgatásra, akkor nem jelentkezünk a tanképesítőre. A püspök mélyen elgondolkozott, aztán kijelentette: a tegnapi incidensből látja, hogy nagy az ellenszenv Száva tanár úrral szemben, ezért kérésünket teljesíti, és Szávát eltiltja a vizsgáztatástól. Az ő tárgyából, a hegedűből a bizottság fog vizsgáztatni. Mivel a rajzot is ő tanította, a vizsgarajzot is a bizottság fogja kiadni és elbírálni. Örömmel vettük a püspök úr döntését, és másnap jelentkeztünk a képesítővizsgákra, összesen 24-en: Balázs Gyula, Bálint Sándor, Demes Ignác, Gábor Ferenc, Hadnagy Dénes, Imre Sándor, Kanabé Mihály, Király István, Nagy Tamás, Pallavits József, Salló Albert, Salamon Márton, Szopos András, Veress Donát, Veress István, a hét szerzetes és a két nő.

Mielőtt az írásbeli vizsgák megkezdődtek volna, elmentem a Szent Szűzanya szobrához, és buzgón kértem, hogy legyen közbejáróm, hogy a vizsgám jól sikerüljön. Ígéretet tettem, hogy sohasem fogom a rózsafüzért elmulasztani, hű tisztelője leszek továbbra is. Imám meghallgatásra talált. A Szentszűz közbenjárása csodálatos volt. Az írásbeli vizsgák fényesen sikerültek. A szóbeli vizsgák előtti napon lelkifurdalást éreztem, hogy neveléstörténetből, földrajzból és kémiából egy-egy olyan tétel van, amelyeket sem mint új leckét, sem mint ismétlést nem tanultam meg. Hogy nyugtalanságomnak véget vessek, nekifeküdtem, és a kérdéses tételeket bevágtam szóról szóra. És mi történt, mind a három tárgyból azt a tételt húztam ki, és természetesen egyesre

feleltem. Minden tárgyból meglett az egyes, és általános kitűnőt kaptam. Így segített meg a Jóisten a Szűzanya kérésére. És ez a segítség elkísért egész életemen át. Sokszor állottam a kétségbeesés szélén, de mindig mellettem állott a Szűzanya, és a nehézségeken könnyen átlábaltam. Köszönöm, Szűzanyám, segítségedet!

A képesítő vizsgák lezajlottak. A 24 tagból 4-en kitűnő, 10-en jeles és 10-en általános jó oklevelet kaptunk.

1901. június 14-én volt a búcsúvacsora. Részt vett azon a tanári kar minden tagja, kivéve Szávát, a vizsgáztatóbizottság és mi 24-en. Az első beszédet az igazgató úr mondta. Programot adott eljövendő életünkre. Kihangsúlyozta: legfőbb gondunk az ifjúság vezetése legyen, mert amilyen az ifjúság, olyan lesz a jövő Magyarországa. Mind a tanárok, mind a végzett diákok részéről több felszólalás hangzott el. Vidáman töltöttük az estét, és utána búcsút vettünk tanárainktól, diáktársainktól, és elindultunk a bizonytalan jövő felé, felvértezve az igazi Isten iránti szeretettel és erős hittel!

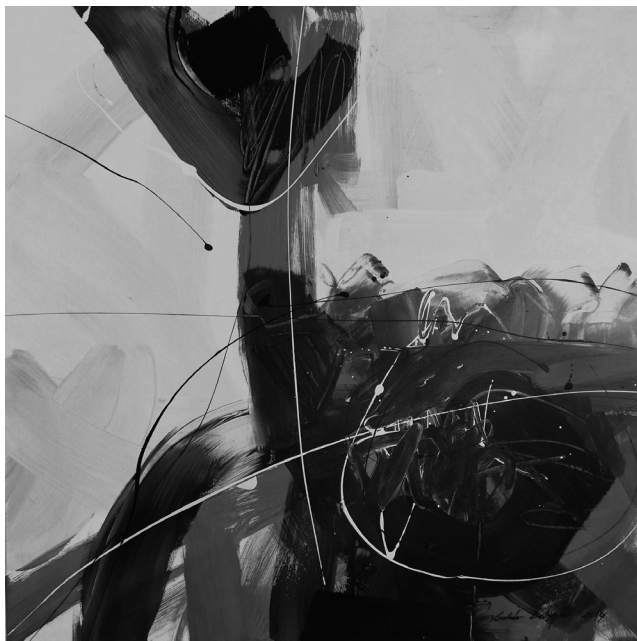
Harmadnapra hazaérkeztem, ahol édesanyám örömkönnyek közt ölelt magához, és mindketten sírva mondtuk, milyen kár, hogy ezt édesapám nem érthette meg. Tanár nagybátyámtól is dicséretet kaptam. Ezután megindult a hajsza az álláskeresés után.

Két helyre adtam be pályázatot: Ozsolára és Barótra. Ezek közül a baróti sikerült, mert a kitűnő oklevelem kívül protektorom volt Markaly István főkántor, aki édesapámnak kollégája volt, együtt működtek Nagykaszonban, ahonnan Markaly Barótra, édesapám pedig Csomortánba került. A másik támogatóm Gergely Ferenc egyházközségi főgondnok volt. A fia, István postamester annak idején a nagybátyám tanítványa volt, kölcsönösen szerették egymást. Bátyám írt neki, és ő az édesapját befolyásolta, így egyhangúan megválasztották segéd-kántortanítónak 1901. július 18-án. Így megtörtént az első lépés. A küzdő porond készen állt, csak meg kellett kezdeni a munkát.

A választás után édesanyámmal az iskola előtti téren, a diákdombon tartózkodtunk. Arra jött egy úriember, akin látszott, hogy egy kicsikét spicces. Megszólított: ön lesz az új tanító? Én, feleltem. Látogasson meg, szívesen látom. Édesanyámnak szóltam, menjünk, fogadjuk el a meghívást. Elmentünk. Meglepetésemre egy jóbarátomat, Gál Danielt találtam ott, aki szórakozni volt ott a ház kisasszonyánál. Bemutakozás után leültünk, pár percet beszélgettünk, de én nagyon nézegettem a

szép fiatal lányt. Ezt édesanyám is észrevette. Amikor eljöttünk onnan a rövid és gondviselészerű látogatásról, édesanyám csak annyit mondott: jól megnézéd azt a leánykát! Én meg! – mondám. Nemsokára hazaindultunk, és még azon az éjszaka megérkeztünk Szentkeresztre. Mivel a választás egyhangú volt, bízunk abban, hogy a kinevezés is hamarosan meglesz. Azért sürgősen megkezdjük az előkészületeket az állás elfoglalására. Beszereztük a legszükségesebbeket: fehérneműt és egyéb nélkülözhetetlen ruhadarabot. A kinevezést már július hó utolsó napjaiban megkaptam. Nyomban írtam Barótra, kértem, közöljék az időpontot, amikor az állást el kell foglaljam. A válaszban kért az esperes úr, hogy lehetőleg már augusztus folyamán foglaljam el az állást.

(Folytatás a következő lapszámban)

(akril, vászon, 80 x 80 cm)